KERALA-ART

പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ ഭാവന: കലാവിഷ്ക്കാര സാധ്യതകളും സമീപനങ്ങളും

(കൊച്ചി മുസരിസ് ബിനാലെ 2023 മാതൃകകൾ അടിസ്ഥാനമാക്കിയുള്ള വിശകലനം)

നിവ്യ യു.സി.
ഗവേഷക, മലയാളവിഭാഗം
SNGS കോളേജ്, പട്ടാമ്പി
E-mail: ucnivya@gmail.com

സംഗ്രഹം

സമീപകാലത്ത് ചർച്ചചെയ്യപ്പെട്ട പ്രധാന തത്ത്വചിന്താപദ്ധതികളിൽ ഒന്നാണ് പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസം. മനുഷ്യകേന്ദ്രിതമായി വികസിപ്പിക്കപ്പെട്ട എല്ലാ വ്യവസ്ഥകളെയും, വ്യവഹാരരൂപങ്ങളെയും പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസം വിമർശനാത്മകമായി പരിശോധിക്കുന്നു. സമകാലീന കലയുടെ അന്താരാഷ്ട്ര പ്രദർശനമായ കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെ രാജ്യത്തെ ഏറ്റവും വലിയ കലാപ്രദർശനവും കലാവേദിയുമാണ്. ബിനാലെയിൽ രാജ്യത്തിനകത്തും പുറത്തും നിന്നുമുള്ള കലാകാരന്മാരുടെ ഇൻസ്റ്റലേഷനുകൾ, പെയിന്റിങ്, ശില്പങ്ങൾ, പ്രകടനകല തുടങ്ങിയവ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെടുന്നു. 2022-23ൽ സംഘടിപ്പിക്കപ്പെട്ട കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെ അടിസ്ഥാനമാക്കി പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ കലാവിഷ്ക്കാര സാധ്യതകളും സമീപനങ്ങളും പരിശോധിക്കുകയാണ് പ്രബന്ധത്തിൽ.

താക്കോൽവാക്കുകൾ: പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസം, നിർമ്മിത ബുദ്ധി / ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ്, ആന്ത്രോപോസീൻ, വിചാരമാതൃകാ വ്യതിയാനം /Paradine shift, മാനവികത, കർത്തൃത്വം, ട്രാൻസ് ഹ്യൂമനിസം, സൈബോർഗ്, സൈബോർഗൈസേഷൻ, റിലേഷൻ ഏസ്തെറ്റിക്സ്

ആമുഖം

സമകാലീന കലയുടെ അന്താരാഷ്ട്ര പ്രദർശനമായ കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെ രാജ്യത്തെ ഏറ്റവും വലിയ കലാപ്രദർശനവും കലാവേദിയുമാണ്. 2012 മുതൽ രണ്ടു വർഷത്തിൽ ഒരിക്കൽ എന്ന രീതിയിൽ സംഘടിപ്പിക്കപ്പെടുന്ന കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെയിൽ രാജ്യത്തിനകത്തും പുറത്തും നിന്നുമുള്ള കലാകാരന്മാരുടെ ഇൻസ്റ്റലേഷനുകൾ, പെയിന്റിങ്, ശില്പങ്ങൾ, പ്രകടന

ISSN: 2582 - 2594

കല തുടങ്ങിയവ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെടുന്നു. 2022-23ൽ സംഘടിപ്പിക്കപ്പെട്ട കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെ അടിസ്ഥാനമാക്കി പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ കലാവിഷ്കാര സാധ്യതകളും സമീപനങ്ങളും പരിശോധിക്കുവാനാണ് ഈ പ്രബന്ധത്തിലൂടെ ശ്രമിക്കുന്നത്. "നമ്മുടെ സിരകളിൽ ഒഴുകുന്ന മഷിയും തീയും" എന്നതായിരുന്നു ഇത്തവണത്തെ ക്യൂറേറ്റോറിയൽ ആശയം. അതിനെക്കുറിച്ച് കൊച്ചി ബിനാലെ ഡയറക്ടറായിരുന്ന ബോസ് കൃഷ്ണമാചാരി ഇങ്ങനെ വിവരിക്കുന്നു, "ഇത്തവണത്തെ ക്യൂറേറ്റോറിയൽ ആശയം ഉരുത്തിരിയുന്നതുതന്നെ മാനവ ചരിത്രത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ദീർഘമായ മനനങ്ങളിലൂടെയാണ്. കോവിഡ് മഹാമാരിയുടെ അന്തരീക്ഷത്തിൽ 2020ൽ നടക്കേണ്ടിയിരുന്ന ബിനാലെ മാറ്റിവയ്ക്കപ്പെടുകയായിരുന്നു. ഓരോ കാലഘട്ടവും അക്കാലങ്ങളിൽ ഉരുത്തിരിയുന്ന കലാസൃഷ്ടികളെ സ്വഭാവികമായി സ്വാധീനിക്കുന്നു. മഹാമാരിയുടെയും അൽഗോരിതത്തിന്റെയും നിർമ്മിത ബുദ്ധിയുടെയും പാരിസ്ഥിതിക മാറ്റങ്ങളുടെയും ഒക്കെയായ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ യുഗത്തിന്റെ സാധ്യതകളും സമീപനങ്ങളും ബിനാലെ കലാവിഷ്കാരങ്ങളിൽ പ്രകടമായതും ഇതിന്റെ ഭാഗമായി കണക്കാക്കാം.

സമീപകാലത്ത് ശക്തിപ്പെട്ടുവന്ന പുതിയൊരു തത്ത്വചിന്താപദ്ധതിയാണ് പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസം. മനുഷ്യകേന്ദ്രിതമായി വികസിപ്പിക്കപ്പെട്ട എല്ലാ വ്യവസ്ഥകളെയും, വ്യവഹാര രൂപങ്ങളെയും പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസം വിമർശനാത്മകമായി പരിശോധിക്കുന്നു. മനുഷ്യ കർത്തൃത്വത്തെ തന്നെ അത് ചോദ്യം ചെയ്യുന്നു. പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ കേന്ദ്രം മനുഷ്യനാണെന്ന സങ്കല്പത്തിൽ നിന്ന് വിടുതൽ പ്രഖ്യാപിക്കുന്നു. മനുഷ്യൻ താൻ ആരാണെന്ന് സ്വയം വിചിന്തനം ചെയ്തു തുടങ്ങുന്നു. പ്രപഞ്ചം മനുഷ്യനു പുറത്തുനിൽക്കുന്ന ഒന്നല്ല, നമ്മളും പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ ഭാഗമാണെന്ന തിരിച്ചറിവ് നിർമ്മിക്കപ്പെടുന്നു. 'ചിന്തിക്കുന്ന മനുഷ്യനാ'യിരുന്നു മാനവികതയുടെ കേന്ദ്രം. എന്നാൽ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് കാഴ്ച്ചപ്പാടിൽ ഭൂമിയിലെ ജീവിയവും അജീവിയവുമായ പല ഘടകങ്ങളിൽ ഒന്നു മാത്രമാണ് മനുഷ്യൻ. മനുഷ്യ കേന്ദ്രിത ചിന്താപദ്ധതിയായ ആന്ത്രോപോസീൻ നെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസം തിരസ്കരിക്കുന്നു. മനുഷ്യനും യന്ത്രവും ചേർന്ന 'സൈബോർഗ്യൻ'സങ്കല്പവും മനുഷ്യന്റെ ചിന്താശേഷിയെ പോലും മറികടക്കുന്ന 'നിർമ്മിത ബുദ്ധി' എന്ന സങ്കല്പവും കടന്നുവരുന്നു. ഈയൊരു ഘട്ടത്തിൽ മനുഷ്യന്റെ മാത്രം കഴിവായി പരിഗണിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന കലാവിഷ്കാരങ്ങളെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ ചിന്താപദ്ധതി ഉപയോഗിച്ച് വിശകലനം ചെയ്യാനുള്ള ശ്രമമാണിവിടെ നടത്തുന്നത്.

ഡോ. കവിതാ ബാലകൃഷ്ണൻ 'വായനാ മനുഷ്യന്റെ കലാചരിത്രം' എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ വായനാ മനുഷ്യനെ വിവരിക്കുന്നത് ഇപ്രകാരമാണ്, "താൻ വായനക്കാരനാണ് (reader), അർത്ഥോല്പാദകനാണ്, കാഴ്ചപ്പാടുകൾ സ്വരൂപിക്കുന്നയാളാണ് (Generator of meanings and perspectives) എന്നത് അടിസ്ഥാനപരമായ ജീവിതത്തവബോധമായി സ്വീകരിച്ച് ഭാവനയുടെ ഏത് ആധുനിക മണ്ഡലത്തിലും സ്വന്തം ഇടപെടൽ പരീക്ഷിക്കുന്ന വ്യാഖ്യാനജീവിതമാണ് (Interpretative imaginative being) വായനാമനുഷ്യന്റേത് ". വായനാ മനുഷ്യന് സമാനമായി കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെ കലാവിഷ്കാരങ്ങളിൽ നിന്ന് പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ മാതൃകകളും അവയുടെ അർത്ഥതലങ്ങളും അവയിലാവിഷ്കരിക്കപ്പെട്ട കാഴ്ചപ്പാടുകളും കണ്ടെടുക്കാനുള്ള ശ്രമമാണ് പ്രബന്ധത്തിൽ നടത്തുന്നത്.

2. മാനവാനന്തര കാലത്തെ നവ മാധ്യമകലയും സൗന്ദര്യശാസ്ത്രവും

വ്യക്തിയുടെയോ കൂട്ടത്തിന്റെയോ ആവിഷ്കാരമാണ് കല എന്നത് പ്രാചീന കാലം മുതൽ പ്രചാരത്തിലുള്ള ധാരണയാണ്. സാമൂഹികമായും രാഷ്ട്രീയമായും ഉത്തരവാദിത്തമുള്ള പ്രക്രിയ എന്നും ഇത് നിർവ്വചിക്കപ്പെടുന്നു. എന്നാൽ യുക്തിചിന്തയ്ക്ക് പുറത്തുള്ള ഒന്നായാണ് പലപ്പോഴും കലാചിന്തകൾ വിലയിരുത്തപ്പെടുന്നത്. ആധുനികം, സമകാലികം, തുടങ്ങിയ സങ്കല്പങ്ങളിൽ നിന്നു വ്യത്യസ്തമായി കാലഗണനാ പ്രകാരമുള്ള രേഖീയ കലാചരിത്ര വായനകളെ അപ്രസക്തമാക്കിക്കൊണ്ടാണ് പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ സങ്കല്പവും, ആന്ത്രോപോസീൻ ചിന്തകളും പ്രതിഫലിക്കുന്ന കലാവിഷ്ക്കാരങ്ങൾ ഉടലെടുക്കുന്നത്.

മാനവാനന്തര കാലത്തോടെ കലയിലും സൗന്ദര്യശാസ്ത്രത്തിലും ഒരു വിചാരമാതൃകാ വ്യതിയാനം (Paradine Shitt) തന്നെ സംഭവിക്കുന്നതായി കാണാം. ഈ ഘട്ടത്തോടുകൂടെ കലയെ സംബന്ധിച്ചുള്ള മാനവികമായ കാഴ്ച്ചപ്പാടും, നരവംശീകൃതധാരണയും (Anthropocentric) വെല്ലുവിളിക്കപ്പെടുന്നു. പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻകലയിൽ മനുഷ്യ – മനുഷ്യേതര (human – nonhuman) ഘടകങ്ങൾ ചേർത്തുവെക്കപ്പെടുന്നുണ്ട്. മനുഷ്യ മനുഷ്യേതര ഘടകങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള സഹജീവനം, സഹകരണം, സഹവർത്തിത്വം തുടങ്ങിയവയെ യഥാർത്ഥത്തിൽ കല സാധ്യമാക്കുന്നുണ്ട്. പുതിയ കാലത്തെ കലയാവട്ടെ പാരിസ്ഥിതികവും സാങ്കേതികവുമായ പ്രശ്നങ്ങളെയും അഭിസംബോധന ചെയ്തു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

മനുഷ്യകർത്തൃത്വത്തെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ കല ചോദ്യംചെയ്യുന്നു. മാനുഷികമായ ഇടപെടലുകൾ ഇല്ലാതെ തന്നെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ യുഗത്തിൽ കല സാധ്യമായി തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. നിർമ്മാതാവിന്റെ സ്ഥാനത്തോ കാഴ്ച്ചക്കാരന്റെ സ്ഥാനത്തോ മനുഷ്യന്റെ ആവശ്യം ഇല്ലാതായിത്തീരുന്നു. ചിത്രകല, ശിൽപ്പകല തുടങ്ങിയവ മനുഷ്യനൊപ്പം അല്ലെങ്കിൽ മനുഷ്യനെക്കാൾ മികച്ച രീതിയിൽ ചെയ്യാനുള്ള പരിശീലനം യന്ത്രങ്ങൾക്ക് ലഭിച്ചു തുടങ്ങുന്നു. AI, ബയോടെക്നോളജി, ഡിജിറ്റലൈസേഷൻ തുടങ്ങിയവ പുതിയ കാലഘട്ടത്തിലെ കലാപരിവർത്തനത്തെ സ്വാധീനിക്കുന്ന മുഖ്യ ഘടകങ്ങളാണ്.

മനുഷ്യാവസ്ഥകളോട് പ്രതികരിച്ചുകൊണ്ടാണ് ഓരോ കാലത്തും കല നിലനിൽക്കുന്നത്. നാഗരിക മനുഷ്യനെ കേന്ദ്രസ്ഥാനത്ത് നിർത്തുന്ന പദ്ധതികളിൽ നിന്ന് പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻകാലഘട്ടത്തിൽ എത്തുമ്പോഴേക്ക് കല വ്യതിചലിച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. "ഇന്റർനാഷണൽ ബിനാലെകളുടെയും മൂലധന കേന്ദ്രിതമായ കലാലോകത്തിന്റെ വ്യവഹാരങ്ങളിലുമെല്ലാം മെട്രോ നാഗരികതയ്ക്ക് എതിരേ നിൽക്കുന്നതും മനുഷ്യേതര ലോകബോധത്തെ അഭിസംബോധന ചെയ്യുന്നതുമായ കലാപ്രവർത്തനങ്ങൾ ആരംഭിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു" (സുധീഷ് കോട്ടേമ്പ്രം: 2021). നിർമ്മിതബുദ്ധി വരെ എത്തിനിൽക്കുന്ന വിവരവിനിമയ വിദ്യയുടെ മുന്നേറ്റം കലാവിഷ്ക്കാരങ്ങളേയും സ്വാധീനിക്കുന്നു. കലയും നൂതന സങ്കേതങ്ങളാൽ നിർണ്ണയിക്കപ്പെടുകയും സാക്ഷാത്കരിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഡോണഹാരവേ, കാതറീൻ ഹെയ്ൽസ്, കരേൻബറാഡ്, കാരി വൂൾഫ് തുടങ്ങിയ ചിന്തകർ ആന്ത്രോപോസീനനന്തര(Postanthropocentric) കലാചിന്തകൾക്കും സൗന്ദര്യ ശാസ്ത്രത്തിനും പ്രാധാന്യം നൽകിയവരാണ്. മനുഷ്യ-മനുഷ്യേതര ജീവജാലങ്ങളും യന്ത്രങ്ങളും co-exist

 ISSN: 2582 - 2594

ചെയ്യുകയും co-experience ചെയ്യുകയും co-produce ചെയ്യുകയും ചെയ്യുന്ന ഒരു സാമൂഹിക രാഷ്ട്രീയ അവസ്ഥയെയാണ് അവർ വിഭാവനം ചെയ്തത്. സൈബോർഗൈസേഷൻ അഥവാ മനുഷ്യ - യന്ത്ര പ്രവർത്തനങ്ങൾ വേർതിരിച്ചെടുക്കാൻ പറ്റാത്ത അവസ്ഥ കലയിലും പ്രകട മായിത്തുടങ്ങി. ട്രാൻസ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് കാഴ്ചപ്പാടുകളും ടെക്നോളജിക്കൽ സൂപ്പർ ഇന്റലിജൻസും പുതുകാല കലാവിഷ്കാരങ്ങളെ സ്വാധീനിച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. മനുഷ്യാന്ത്യം കലയുടെ അന്ത്യ മാണെന്ന (end of man, end of art) പിൻതള്ളപ്പെട്ടു തുടങ്ങി.

ബോദ്രി ലാർഡ് റിലേഷൻ ഏസ്തെറ്റിക്സ് എന്ന ഒരാശയം അവതരിപ്പിക്കുന്നുണ്ട്. ഇത് ഇന്റർ സബ്ജക്ടീവ് ആയിട്ടുള്ള ഒന്നാണ്. മനുഷ്യന്റെയും മനുഷ്യേതര ജീവികളുടെയും സഹവർ ത്തിത്വത്തിലൂടെയുള്ള സൗന്ദര്യാത്മകതയെയാണ് ഇത് പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്നത്.

ഇലക്ട്രോണിക് ആർട്ട്, റോബോട്ടിക് ആർട്ട്, ജീനോമിക് (genomic) ആർട്ട്, വീഡിയോ ആർട്ട് തുടങ്ങിയ അനേകം സങ്കേതങ്ങളും പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ കലാവിഷ്കാരങ്ങളിൽ കടന്നുവരുന്നു. ഡിജിറ്റാലിറ്റി, ഇന്ററാക്ടിവിറ്റി, ഹൈപ്പർ ടെക്സ്റ്റാലിറ്റി, വെർച്വാലിറ്റി, നെറ്റ്‌വർക്ക്, സിമുലേ ഷൻ എന്നീ സവിഷേതകളുടെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ പുതുകാലത്ത് കലയെ വിലയിരുത്തുന്നു. നവ സാങ്കേതികവിദ്യയുടെ യുഗത്തിൽ New media ആർട്ടിനെ 5 തരത്തിൽ വർഗീകരിക്കാ വുന്നതാണ്.

- forerunners (മുൻഗാമികൾ)

  കൈനറ്റിക് ആർട്ട് (ചലനാത്മകമായവ), പെർഫോമൻസ്ആർട്ട്, കൺസെപ്ച്വൽ ആർട്ട് തുടങ്ങിയവയെ ഈ വിഭാഗത്തിൽ ഉൾപ്പെടുത്താം

- Media Based (മാധ്യമകേന്ദ്രിതം)

  റോബോട്ടിക് ആർട്ട്, ഹോളോഗ്രാഫിക് ആർട്ട്, ലേസർ ആർട്ട്, വീഡിയോ പ്രോ സസ്സിങ് ആർട്ട് തുടങ്ങിയവയാണ് ഈ വിഭാഗത്തിൽ ഉൾപ്പെടുന്നത്

- Attributes - Based

  (ഗുണവിശേഷങ്ങളുടെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ)

  സൈബർ നെറ്റിക് ആർട്ട്, ബയോ - സൈബർ നെറ്റിക് ആർട്ട്, ജനറേറ്റീവ് ആർട്ട്, ഇവല്യൂഷണറി ആർട്ട് തുടങ്ങിയവ

- Meta media

  കമ്പ്യൂട്ടർ ആർട്ട്, ഡിജിറ്റൽ ആർട്ട്, ഇലക്ട്രോണിക് ആർട്ട്

Function Based (പ്രവർത്തനാധിഷ്ഠിതം)

- സോഫ്റ്റ് വെയർ ആർട്ട്, Glitch ആർട്ട്

ഈ വിഭാഗങ്ങളിലൊക്കെ പെട്ട കലാവിഷ്കാരങ്ങളിൽ അതാതു കാലങ്ങളിലെ പ്രമേയ പരിസരങ്ങൾ കടന്നുവരികയും സാങ്കേതികതയുടെ അനന്ത സാധ്യതകളുമായിച്ചേർത്ത് ഉപ യോഗിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു.

3. മാനവാനന്തരകാല കല: പ്രമേയങ്ങളും പരിചരണങ്ങളും

സാഹിത്യത്തിന്റെ അതിർത്തികൾ മാച്ചപ്പെടുന്ന (Blurring the boundaries) എന്നതാണ് മാനവാനന്തര കലയുടെ പ്രമേയങ്ങളിലെ പ്രധാന സവിശേഷത. പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസത്തിന്റെ പ്രാക് രൂപമെന്ന് ചിലർ കരുതുന്ന കലാപ്രസ്ഥാനങ്ങളായ ഫ്യൂച്ചറിസത്തിലും സർ റിയലി സത്തിലും അത്തരം പ്രമേയപരിചരണങ്ങൾകാണാം . എന്നാൽ സൈബർനെറ്റിക്സിൽനിന്ന് തുടങ്ങുന്ന പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് കാല കലയിൽ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമാനിസത്തിലെ കലാപരമായ താൽപ്പര്യം ട്രാൻസ് ഹ്യൂമാനിസം, ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ്, ജനിതക എഞ്ചിനീയ റിംഗ്, കാലാവസ്ഥാ വ്യതിയാനം തുടങ്ങി വിവിധ വിഷയമേഖലകൾ കലരുന്ന അന്തർവൈ ജ്ഞാനികതയുടെ തലം കലയിൽ സാധ്യമായിത്തുടങ്ങുന്നു. ഹൈബ്രിഡിറ്റിയുടെയും വ്യത്യ സ്തതകളുടെയും ലോകത്ത് കലയുടെ അതിർത്തികൾ മാറ്റപ്പെടുന്നു. അതോടൊപ്പം പുതിയ മാനവനാന്തരകാലത്തെ വ്യക്തി സാമൂഹികഉത്കണ്ഠകൾ പ്രബലമാവുന്നു.

ഡിജിറ്റൽ ലൈഫ് സാഹിത്യത്തിന്റെ പ്രമേയ പരിസരത്തിലും ആവിഷ്കരണ മാധ്യ മമായും കടന്നുവരുന്നു എന്നതാണ് മറ്റൊരു തലം. വെർച്വൽ റിയാലിറ്റി, ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ് തുടങ്ങിയവ വ്യാപകമായി ഉപയോഗപ്പെട്ടു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. അഡ്വാൻസ്ഡ് ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ്, ക്വാണ്ടം കമ്പ്യൂട്ടിങ്, ഒഗ്മന്റഡ് റിയാലിറ്റി, ജെനറ്റിക് എഞ്ചി നീയറിങ്, ഡിജിറ്റൽ ഓണ്ടോളജി, ഡിജിറ്റൽ ഹ്യൂമനിസം തുടങ്ങിയവും പ്രമേയ പരിസരങ്ങ ളിൽ ഇടപെട്ടു തുടങ്ങി. സാങ്കേതിക വിദ്യ, കല, തത്ത്വചിന്ത എന്നിവയുടെ മിശ്രണം അഥവാ ഇന്റർ സെക്ഷണാലിറ്റി മാനവാനന്തരകലയുടെ പ്രധാന പ്രമേയ പരിസരമാണ്. മനുഷ്യ, യന്ത്ര ഭാവനകളുടെ ഇടകലരൽ, ആർട്ടും ജനറേറ്റീവ് ആർട്ടും തിരിച്ചറിയാനാവാത്ത അവസ്ഥ, ആർട്ട് സ്പേസുകളുടെ ഡീസെൻട്രലൈസേഷൻ തുടങ്ങിയവയും മാനവാനന്തര കലാവിഷ്കാരങ്ങളുടെ സവിശേഷതകളാണ്. മനുഷ്യരുടെ ഇടപെടലുകൾ കാരണം പ്രകൃതിയിൽ സംഭവിക്കുന്ന മാ റ്റങ്ങളും ആന്ത്രോപോസീൻസവിശേഷതകളും ഇതേ സമയം മാനവാനന്തരകലയുടെ പ്രമേയ പരിസരത്ത് പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നുണ്ട്. ആദ്യകാല ഡിജിറ്റൽ ലോക ഉത്കണ്ഠകൾക്കു പകരം സഹജീവനസ്വഭാവമുള്ള പോസ്റ്റ് ഡിജിറ്റൽ ചിന്തയും തിടം വെക്കുന്നുണ്ട്. സ്വത്വവും ഹൈ ബ്രിഡിറ്റിയും, സാങ്കേതിക മാധ്യമികത, പുതിയ കാല സദാചാര നൈതികതകൾ, ആന്ത്രോ പൊസീനും ജൈവവ്യവസ്ഥയും, ബോധവുംയാഥാർത്ഥ്യവും ശരീരപരതയുടെ സങ്കീർണതകൾ തുടങ്ങിയവയാണ് മാനവാനന്തരകാല കലയുടെ മുഖ്യപ്രമേയങ്ങളായി പറയാവുന്നത്.

പട്രിഷ്യ പിച്ചിനീനിയെയും ഓറോൺ കാറ്റ്സിനെയും പോലുള്ള മാനവാനന്തര കലാ കാരന്മാർ ജൈവ, സാങ്കേതിക വസ്തുക്കൾ സമന്വയിപ്പിക്കുന്ന ഹൈബ്രിഡ് സ്വഭാവത്തിലുള്ള ശില്പങ്ങൾക്കും പ്രതിഷ്ഠാപനകലയ്ക്കും മുൻതൂക്കം നൽകുന്നവരാണ്. ഹൈപ്പർ റിയലിസമാണ് പിച്ചിനീനിയുടെ ശൈലി. ജന്തുക്കളും അൽഗോരിതങ്ങളും സജീവമാകുന്ന ഇയാൻ ചെങ്ങിന്റെ സിമുലേഷനുകൾ ജീവിതത്തെയും ബോധത്തെയും സംബന്ധിച്ച മനുഷ്യകേന്ദ്രിത വിചാരധാ രകളെ അടിമുടി ചോദ്യം ചെയ്യുന്നു. എ. ഐ എങ്ങനെ കലയെ ബാധിക്കുന്നു എന്നതിന്റെ ഉദാത്തമാതൃകയാണ് ചിങ്ങിന്റെ ആവിഷ്കാരങ്ങൾ. കാണിയെയും കലാസൃഷ്ടിയെയും മിശ്രണം ചെയ്യുകയും ഇന്ററാക്ടീവത സൃഷ്ടിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന റാഫേൽ ലൊസാനോ-ഹെമ്മറിന്റെ സം വേദനാത്മക ഇൻസ്റ്റലേഷനുകൾ പലപ്പോഴും പ്രേക്ഷകരെ അവരുടെ സാന്നിധ്യത്തിലൂടെയും

പ്രവർത്തനങ്ങളിലൂടെയും കലാസൃഷ്ടിയെ മാറ്റാൻ അനുവദിക്കുന്നു. ഹിറ്റോ സ്റ്റെയർലിനെപ്പോലുള്ള കലാകാരന്മാരുടെയോ ഡൺ& റാബി പോലുള്ള സ്പെക്യുലേറ്റീവ് ഡിസൈനേഴ്സിന്റെയും വർക്കുകളിൽ മാനവ മാനവേതര അതിർവരമ്പുകൾ മായുന്നതിന്റെ പ്രകാശമാനമായ ഒരു ഭാവിയെ വിഭാവനം ചെയ്യുന്നതുകാണാം. എക്സിബിഷനുകൾ ക്യുറേറ്റ് ചെയ്യുന്ന ശൈലിയിലും ഈ മാനവാനന്തരബോധം പ്രവർത്തിക്കുന്നുണ്ട്. കേവലം ക്യൂറേഷനുകൾക്കപ്പുറം ഒരു കലാപ്രദർശനത്തെ നിരവധി സാമൂഹ്യ ഇടപെടലുകളുടെ മണ്ഡലമാക്കി അവർ മാറ്റുന്നുണ്ട്. ഗ്രീസിലെ ഡെസ്റ്റെ ഫൗണ്ടേഷനിലെ "പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ", സ്വീഡനിലെ ടെക്നിസ്ക മ്യൂസിയത്തിലെ "ഹൈപ്പർ ഹ്യൂമൻ" തുടങ്ങിയ എക്സിബിഷനുകൾ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് തീമുകളുടെ ആവിഷ്കാരം ഈ വിവിധ്യത്തെ പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്നുണ്ട്.

ശകലിതത്വം, മിശ്രണകല, മൈക്രോസ്കോപ്പിക്ക് രൂപങ്ങൾ തൊട്ട് മാക്രോസ്കോപ്പിക്ക് പ്രപഞ്ച ദൃശ്യങ്ങൾ വരെ ഇടകലർത്തി മനുഷ്യന്റെ കാഴ്ചയുടെ പരിമിതികളെ, അതിരുകളെ ആവിഷ്കരിക്കുന്ന സമ്പ്രദായം, ഡിജിറ്റൽ ആവിഷ്കാരങ്ങൾ, പോളിമറുകൾ, റെസിനുകൾ, അല്ലെങ്കിൽ മറ്റു മെറ്റീരിയൽ സയൻസ് നിർമിത ഉത്പന്നങ്ങൾ, ബയോഡീഗ്രേഡബിൾ മെറ്റീരിയലുകൾ ഇവ കലാവിഷ്കാരത്തിന്റെ ഭാഗമാക്കുക തുടങ്ങി പല പുതുകലാതന്ത്രങ്ങളും മാനവാനന്തരകാല കലാസൃഷ്ടികളിൽ കാണാൻ കഴിയും.

4. മാനവാനന്തര കാല കലാപ്രദർശനങ്ങളുടെ സ്വഭാവസവിശേഷതകൾ

പുതിയ കാല കലാപ്രദർശനങ്ങൾ ഹൈബ്രിഡ് സ്പെയ്സുകളുടെയും ബഹു ഇന്ദ്രിയപരതയുടെയും കാണിയെയും കലാകാരനെയും കലാസൃഷ്ടിയെയും ഇടകലർത്തുന്ന ജൈവികവും നിരന്തരം ചലനാത്മകവുമായ ക്രിയാപരതയുടെ ഇടങ്ങളാണ്. ജീവലോകവും കലയുടെ ലോകവും തമ്മിലുള്ള അതിർത്തികൾ മായുന്ന ആക്ടിവിറ്റി സ്പെയ്സായാണ് പ്രദർശന സ്ഥലങ്ങളെ ആസൂത്രണം ചെയ്യുന്നത്. വിഖ്യാത തായ് കലാകാരനായ റിക്രിത്ത് തിരവാനിജയുടെ കലാസൃഷ്ടിയുടെ സ്പെയ്സിനകത്തുതന്നെ ഒരു തായ് പരമ്പരാഗത അടുക്കളയിലെ പാചകവും കുടിയും തീനും നടക്കുന്നതുകാണാം. അകത്തുകയറുന്ന കാണികൂടി അതിൽ പങ്കാളിയാവുന്നു. കലാമേളയോടനുബന്ധിച്ചുള്ള സംവാദങ്ങളിലും പ്രഭാഷണങ്ങളിലുമാവട്ടെ ശാസ്ത്രജ്ഞരും പരിസ്ഥിതി ചിന്തകരും എഞ്ചിനീയർമാരും കലാചിന്തകരും ബയോളജിസ്റ്റുകളുമൊക്കെ പങ്കെടുക്കുന്ന അന്തർ വൈജ്ഞാനികസംവാദസ്ഥലങ്ങൾ രൂപപ്പെടുന്നതുകാണാം. കാണികൾക്ക് ചിത്രങ്ങളെ കലാരൂപങ്ങളെ വിശദമായി പരിചയപ്പെടുത്തുന്നതിൽ പുതിയ മാനവാനന്തരകാല എക്സിബിഷനുകൾ ശ്രദ്ധിക്കാറുണ്ട്. ഇവിടെയും സാങ്കേതിക മിശ്രണത്തിൽ ശ്രദ്ധിക്കുന്നു. ഹാൻഡ് ഔട്ടുകൾപോലുള്ള ടെക്സ്റ്റ് അധിഷ്ഠിത വിശദീകരണങ്ങൾക്കുപുറമെ ഡിജിറ്റൽ ഗൈഡുകൾ അല്ലെങ്കിൽ സ്മാർട്ട്ഫോണുകൾ വഴി ആക്സസ് ചെയ്യാൻ കഴിയുന്ന ഓഗ്മെന്റഡ് റിയാലിറ്റി വിവരണങ്ങൾ തുടങ്ങിയവയും ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്നത് പതിവാണ്.

ഓസ്ട്രിയയിലെ ലിൻസ് ആസ്ഥാനമായുള്ള കല, സാങ്കേതികവിദ്യ, സാമൂഹികത എന്നിവ ഇടകലരുന്ന പ്രധാന പ്ലാറ്റ്ഫോമും ഫെസ്റ്റിവലുമാണ് ആർസ് ഇലക്ട്രോണിക്ക. പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് എക്സിബിഷനുകളുടെ ഒരു തുടക്കസംരംഭം കൂടിയാണിത്. 1979 ൽ ഇലക്ട്രോണിക് സംഗീതജ്ഞരായ ഉൽറിച്ച് റുട്സെൽ, ഹെർബർട്ട് ഡബ്ല്യു ഫ്രാങ്കെ, സൈബർനെറ്റിക് / ഭൗതികശാസ്ത്രജ്ഞനായ ഹെയ്ൻസ് വോൺ ഫോർസ്റ്റർ എന്നിവർ ചേർന്നാണ് ഇത് സ്ഥാപിച്ചത്.

തുടക്കത്തിൽ ഇലക്ട്രോണിക് കലകൾക്കായുള്ള ഒരു ഉത്സവമായി വിഭാവനം ചെയ്ത ഇത് പിന്നീട് കലാരൂപങ്ങളുടെയും സാങ്കേതികവിദ്യകളുടെയും വിശാലമായ സ്പെക്ട്രം ഉൾക്കൊള്ളുന്നതിനും അന്തർവൈജ്ഞാനികസംവാദങ്ങളും കല, ശാസ്ത്രം, സാങ്കേതികവിദ്യ എന്നിവയുടെ കലർപ്പിന്റെ കവലയായ കലാസൃഷ്ടികളുടെ പ്രദർശനശാലയായും വികസിച്ചു. പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് കലാപ്രദർശനം എന്നതിനേക്കാൾ കലയുടെയും ഇലക്ട്രോണിക്സിന്റെയും മേളനം എന്ന നിലയ്ക്കാണ് ഇവരുടെ പ്രൊജക്റ്റുകൾ മുന്നോട്ടുപോകുന്നത്.

ലണ്ടനിലെ ബാർബിക്കൻ സെന്റർ ബ്രിട്ടനിലെ പ്രമുഖ കലാ-സാംസ്കാരിക സ്ഥാപനങ്ങളിലൊന്നാണ്. സംഗീതം, നാടകം, സിനിമ, വിഷ്വൽ ആർട്സ് എന്നിവയുൾപ്പെടെ വിശാലമായ പ്രവർത്തനമേഖല അവർക്കുണ്ട്. സാങ്കേതികവിദ്യയുടെയും പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസത്തിന്റെയും പശ്ചാത്തലത്തിലും പ്രമേയപരതയിലും ഊന്നിയ, 2019 മെയ് മുതൽ ഓഗസ്റ്റ് വരെ നടന്ന "ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ്: മോർ ദാൻ ഹ്യൂമൻ" ആയിരുന്ന ഇവരുടെ ശ്രദ്ധേയമായ പ്രദർശനങ്ങളിലൊന്ന്. ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസിന്റെ (ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ്) സൃഷ്ടിപരവും സാമൂഹികവുമായ സാധ്യതകളെക്കുറിച്ചുള്ള ഒരു പര്യവേക്ഷണമായിരുന്ന ഈ സവിശേഷ എക്സിബിഷൻ. പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് എക്സിബിഷൻ പരമ്പരകളുടെ ആദ്യ മാതൃകകളിലൊന്നായി ഈ പ്രദർശനത്തെ കണക്കാക്കാം. ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ്, കംപ്യൂട്ടേഷണൽ ചിന്ത എന്നിവയുടെ ഉത്ഭവം തൊട്ടുള്ള ചരിത്രം, നിത്യജീവിതത്തിലെ നിർമ്മിതബുദ്ധിയുടെ ഇടപെടലുകൾ, എ ഐ യുടെ ഭാവിയും ഭാവിലോകവും, എ ഐ നൈതികത, കലാഖ്യാനങ്ങൾ ഇവയൊക്കെ ഈ പ്രദർശനത്തിന്റെ ഭാഗമായിരുന്നു. ടീം ലാബിന്റെ "വാട്ട് എ ലവിംഗ് ആൻഡ് ബ്യൂട്ടിഫുൾ വേൾഡ്", മെഷീൻ ലേണിംഗ് അൽഗോരിതങ്ങളുടെ രീതികളെയും പക്ഷപാതങ്ങളെയും കുറിച്ചുള്ള ബ്ലോഗിന് പേരുകേട്ട ജാനെൽ ഷെയ്നിന്റെ "ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസ്, വിയേഡ്നെസ്സ്" തുടങ്ങിയ പ്രദർശനങ്ങൾ ഈ എക്സിബിഷനിൽ ശ്രദ്ധനേടിയവയാണ്.

5. അമ്പത്തിയൊമ്പതാം വിയന്ന ബിനാലേ 2022 –

ആദ്യ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസ്റ്റ് ബിനാലെ എന്ന് മാധ്യമങ്ങളും കലാവിമർശകരും വാഴ്ത്തിയ The Milk of Dreams എന്ന് നാമകരണം ചെയ്യപ്പെട്ട 59ആം വിയന്ന ബിനാലേ പോസ്റ്റ്-ഹ്യൂമനിസം, ഉൾക്കൊള്ളുന്ന അനുഭവങ്ങൾ, ഫെമിനിസ്റ്റ് ഏജൻസി, സാമ്പ്രദായിക യാഥാർത്ഥ്യബോധങ്ങളെ അട്ടിമറിക്കുന്ന കാഴ്ചവേലകൾ, ബഹുഇന്ദ്രിയപരത, പ്രേക്ഷകപങ്കാളിത്തമുള്ള കലാനിർമ്മിതികൾ, ഹൈബ്രിഡ് രൂപങ്ങൾ എന്നിവകൊണ്ട് സമ്പന്നമായിരുന്നു. പുതിയ മാനവാനന്തരകാല ലോകത്തെ പുനർവിഭാവനം ചെയ്യാൻ പ്രേരണ നൽകുന്ന കാഴ്ചാനുഭവമായി അതുമാറി.

6. കൊച്ചി – മുസരിസ് ബിനാലെ 23– മാനവാനന്തര കലാപ്രതിനിധാനങ്ങൾ

പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ സാധ്യതകൾ ഉപയോഗിച്ച് വിശകലനം ചെയ്യാവുന്ന അനേകം ഇൻസ്റ്റലേഷനുകളും പെയിന്റിങ്ങുകളും സിനിമകളുമൊക്കെ കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെ 2023 ൽ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. അവയിൽ ചിലതിനെ സൂക്ഷ്മ വിശകലനത്തിന് വിധേയമാക്കുകയാണിവിടെ ചെയ്യുന്നത്.

നിർമ്മിതബുദ്ധിയും വ്യാവസായികാടിത്തറയിൽ ഊന്നിയ വികസനവും ചേർന്ന് കൈത്തൊഴിലുകളിലും കരകൗശലത്തൊഴിലുകളിലും ഉപജീവനമാർഗം കണ്ടെത്തുന്ന തദ്ദേശവാസികളുടെ ജീവിതത്തെ എങ്ങനെ അട്ടിമറിച്ചേക്കാം എന്നതിന്റെ സൂചനയാണ് Ximena Garrido – Lecca (ക്ഷിമേന ഗാരിദോ ലെകാ) യുടെ Redes de conversion (റെഡെസ് ഡി കോൺവെർസിയോൺ) എന്ന പരമ്പര. പരമ്പരയിൽ നെയ്ത്തിന്റെ പാരമ്പര്യവുമായി ഡിജിറ്റൽ സാങ്കേതിക വിദ്യയെ ബന്ധിപ്പിക്കുന്നു. പല നിറങ്ങളിലുള്ള പ്ലാസ്റ്റിക് കവചിതമായ ചെമ്പുവയറുകൾ കൊണ്ടാണ് ഈ സൃഷ്ടിയിൽ നെയ്ത്തുകൾ നടത്തിയിരിക്കുന്നത്. നെയ്ത്തിനാവശ്യമായ ഒരു അൽഗോരിത ഭാഷ അതിന്റെ നിർമ്മാണ സങ്കേതങ്ങളിൽ നിന്ന് രൂപം നൽകുകയും സോഫ്റ്റ് വെയർ പ്രോഗ്രാം എഴുതുന്നവരുടെ സഹായത്തോടെ ജാവാ സ്ക്രിപ്റ്റ് ഉപയോഗിച്ച് അതിനെ ഒരു ഡിജിറ്റൽ കോഡ് ആക്കി മാറ്റുകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ അവർ നിർമ്മിച്ചെടുത്ത നെയ്ത്തിന്റെ രൂപ മാതൃക തദ്ദേശീയ കരകൗശലവിദ്യയും സമകാലിക സാങ്കേതിക വിദ്യയും തമ്മിലുള്ള പൊരുത്തങ്ങളും ഇതിലൂടെയുണ്ടാവുന്ന സംഘർഷത്തെയും പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്നു. നെയ്ത്തിന്റെ ഡിജിറ്റൽ കോഡ് തദ്ദേശീയ സംസ്കാരത്തിൽ ഉയർത്തുന്ന വെല്ലുവിളിയേയും ഈ സൃഷ്ടി അഭിസംബോധന ചെയ്യുന്നു. പ്രോഗ്രാമറുടെ കോഡുകൾ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്ന എൽ.ഇ.ഡി പാനലുകൾക്ക് വൈദ്യുതോർജം നൽകി ഇതിന്റെ പ്രവർത്തനവും പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നു. പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ യുഗത്തിൽ മനുഷ്യന്റെ കലാശേഷിയും കൈത്തൊഴിലുകളും യന്ത്രങ്ങൾ ഏറ്റെടുത്തു തുടങ്ങുന്നതിന്റെ മികച്ച ഉദാഹരണമായി ഈ മാതൃകയെ കാണാം. മനുഷ്യാധ്വാനത്തെയും അതിന്റെ മൗലികതയെയും ഇത്തരം സൃഷ്ടികൾ വെല്ലുവിളിക്കുന്നു. നിർമ്മിത ബുദ്ധിയുടെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ യുഗത്തിൽ നെയ്ത്ത് പോലെയുള്ള കൈത്തൊഴിലുകൾക്ക് സംഭവിക്കാൻ ഇടയുള്ള അല്ലെങ്കിൽ സംഭവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അപചയത്തെയും സൃഷ്ടി പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്നു.

സൂറത്ത് കേന്ദ്രീകരിച്ച് കലാപ്രവർത്തനം നടത്തുന്ന വസുധ കപാഡിയയുടെ 'Synthetic Nature' എന്ന കലാവിഷ്കാരം നിർമ്മിതബുദ്ധിയുടെ ലോകത്തെ തുറന്നു കാണിക്കുന്നു. നിർമ്മിത ബുദ്ധിയാണോ മനുഷ്യനാണോ കമ്പ്യൂട്ടർ കൈകാര്യം ചെയ്യുന്നത് എന്നറിയാൻ ഉപയോഗിച്ചു വരുന്ന സംവിധാനമാണ് CAPTCHA. ഇവയുടെ പ്രചാരമാരംഭിച്ച കാലത്ത് മനുഷ്യബുദ്ധിക്ക് പരിഹരിക്കാൻ എളുപ്പമായ വക്രീകരിച്ച എഴുത്തുകൾ വായിക്കാനുള്ള കഴിവ് കമ്പ്യൂട്ടറുകൾക്കില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇന്ന് സാങ്കേതികവിദ്യയുടെ വളർച്ചയോടെ കമ്പ്യൂട്ടറുകളെ ഇത് പരിശീലിപ്പിച്ചു തുടങ്ങി. CAPTCHA ടെസ്റ്റിന്റെ രൂപഘടനയിൽ ഉള്ള 48 ഓളം ചെറു ചിത്രങ്ങൾ ഉൾപ്പെടുന്ന ചിത്രസമാഹാരമാണ് Synthetic Nature. ഒരു Landscape എന്താണെന്ന് പറഞ്ഞ്, അതിന്റെ അർത്ഥത്തെ പുനർനിർമ്മിക്കാനുള്ള ശ്രമമാണിത്. ഇതിന്റെ ഘടന, കാഴ്ച്ചക്കാരെ ലാൻഡ്സ്കേപ്പ് അടങ്ങിയ ചിത്രങ്ങളെ തിരഞ്ഞെടുക്കാൻ നിർബന്ധിതരാക്കുന്നു. അർത്ഥരൂപീകരണം എന്നതിൽ കാഴ്ച്ചക്കാർ കുടുങ്ങുന്നു. ഇത്തരം ടെസ്റ്റുകളുടെ അയുക്തിയെ അടയാളപ്പെടുത്തുകയും ലളിതവർഗ്ഗീകരണ യുക്തിയെ വെല്ലുവിളിക്കുകയുമാണ് ഈ സൃഷ്ടി. നിർമ്മിത ബുദ്ധിയുടെ കാലഘട്ടത്തിൽ യന്ത്രങ്ങൾക്ക് പ്രാപ്യമായ കഴിവുകൾ മനുഷ്യർക്ക് അസാധ്യമായി വരികയും മനുഷ്യയുക്തി തന്നെ ചോദ്യം ചെയ്യപ്പെടുകയും ചെയ്യുമെന്ന പോസ്റ്റ്ഹ്യൂമൻ ദർശനമാണിവിടെ ആവിഷ്കരിക്കപ്പെടുന്നത്. മനുഷ്യപ്രാപ്തിയെക്കുറിച്ചുള്ള ചിന്താശേഷിയെക്കുറിച്ചുള്ള ആധുനികതയുടെ സങ്കല്പനങ്ങൾ ഇവിടെ ചോദ്യം ചെയ്യപ്പെടുന്നു. നമ്മളോരോരുത്തരും മന

ഷ്യരാണോ യന്ത്രമാണോ എന്ന് ഓരോ നിമിഷവും തെളിയിച്ചു കൊണ്ട് മുന്നോട്ട് പോവേണ്ടി വരുന്ന പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ അവസ്ഥയുടെ സൂചനയാണിവിടെ പ്രകടമാവുന്നത്.

ഹോങ്കോങ്ങുകാരനായ സാംസൺ യംഗിന്റെ (Samson young) Reasonable Music (Ability) (ഉചിത സംഗീതം) എന്ന ഇൻസ്റ്റലേഷൻ ഒരു പരസ്പര സംവേദനാത്മക അന്തരീക്ഷമാണ് (Interactive Environment) പ്രദാനം ചെയ്യുന്നത്. ഈ ഇൻസ്റ്റലേഷന്റെ പല ഭാഗങ്ങളും ക്രിസ്തുവിന് 400 വർഷം മുന്നേ എഴുതിയതായി കണക്കാക്കുന്ന ക്ലാസിക്ക് ചൈനീസ് ഗ്രന്ഥമായ 'ദാവോദിജിംഗ്' ൽ നിന്നും ഉരുത്തിരിഞ്ഞതാണ്. നാമങ്ങൾ അല്ലെങ്കിൽ നാമങ്ങളായി പ്രവർത്തിക്കുന്ന ക്രിയകൾ മാത്രം ഉപയോഗിച്ച്, യംഗ് ക്ലാസിക്കൽ പാഠത്തിന്റെ ഒരു ഫിൽട്ടർ ചെയ്തപതിപ്പ് നിർമ്മിക്കുന്നു.

ഈ കൃതി ടെൻസർഫ്ലോ എന്ന AI അൽഗോരിതം പരിശീലിപ്പിക്കാൻ ഉപയോഗിക്കുന്നു. ഇത് പുതിയ പാഠങ്ങൾ സൃഷ്ടിക്കുകയും പ്രഭാഷണം നടത്തുകയും ചെയ്യുന്ന, സ്വയമെഴുതുന്ന ഒരു മെഷീനായി പ്രവർത്തിക്കുന്നുണ്ട്. ചിലപ്പോൾ അഗാധവും മറ്റു ചിലപ്പോൾ അസംബന്ധവുമായ പാഠങ്ങൾ ശബ്ദങ്ങളായും ദൃശ്യങ്ങളായും ത്രിമാനരൂപങ്ങളായും വിവർത്തനം ചെയ്യപ്പെടുന്നതായി കാണാം. ആർട്ടിഫിഷ്യൽ ഇന്റലിജൻസിന്റെ പുതുയുഗത്തിൽ നിർമ്മിത ബുദ്ധി സാഹിത്യത്തിൽ ഉയർത്തുന്ന വെല്ലുവിളികളെയാണ് യഥാർത്ഥത്തിൽ ഈ ഇൻസ്റ്റലേഷൻ പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്നത്. നൽകുന്ന മാതൃകകളിൽ നിന്ന് നാമങ്ങൾ സ്വീകരിച്ച് ചിലപ്പോൾ യാഥാർത്ഥ്യത്തെ വെല്ലുന്ന സാഹിത്യ സൃഷ്ടി നടത്താൻ യന്ത്രങ്ങൾക്ക് സാധിക്കുമ്പോഴും പലപ്പോഴും നിർമ്മിത ബുദ്ധിയുടെ സൃഷ്ടികൾ അസംബന്ധമായിത്തീരുന്നു എന്നതും ഇൻസ്റ്റലേഷൻ വ്യക്തമാക്കുന്നു.

അലിചെറിയുടെ of men and gods and mud എന്ന വീഡിയോയുടെ സമീപമായി 3 ടെറാഗോട്ട ശില്പങ്ങളെ (പകുതി മനുഷ്യരും പകുതി മൃഗവും) പ്രദർശിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. മനുഷ്യനും മൃഗങ്ങളും തമ്മിലുള്ള അതിർത്തികൾ മായ്ക്കപ്പെടുന്ന 'സൈബോർഗ്യൻ' സങ്കല്പമായിത്തീരുന്ന ഇത്. സിന സാരോ - വിവയുടെ ഹോളിസ്റ്റാർ ബോയ്സും ടെറാഗോട്ട സങ്കേതത്തെ അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നു. മാനുകളുടെ മുഖം മൂടികളണിഞ്ഞ മനുഷ്യ ശരീരങ്ങളാണ് ഇതിലെ മാതൃകകൾ.

'ഡിസ്റ്റൊവേഷൻ.org' എന്ന കൂട്ടായ്മയുടെ Predictive Art Bot നിർമ്മിത ബുദ്ധിയുടെ സാധ്യതകൾ തുറന്നുകാട്ടുന്നു. ഒരു സ്ക്രീനിൽ തലക്കെട്ടുകൾ സ്ക്രോൾ ചെയ്തുപോവുന്നു. മറ്റൊന്നിൽ ഒരു അൽഗോരിതം അവയെ അതിവേഗത്തിൽ സംസാരിക്കുന്ന ഒരു ആർട്ടിസ്റ്റിന്റെ പ്രസ്താവനകളാക്കി മാറ്റുന്നു.

വികസനത്തിന്റെ പേരിൽ, മൂലധന താത്പര്യങ്ങളുടെ മറവിൽ, മനുഷ്യൻ പ്രകൃതിക്കുമേൽ നടത്തിയ ചൂഷണങ്ങളിൽ നിന്നാണ് പ്രകൃതിയിലെ അസന്തുലിതാവസ്ഥകൾ സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ടന്നത്. അസന്തുലിത- ആവാസവ്യവസ്ഥ സൃഷ്ടിക്കുന്ന ലോകാതുരതയുടെ തെളിവുകൾ പുതിയ കാല കല മുന്നോട്ട് വെയ്ക്കുന്നു. ബിനാലെയിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ട ഒന്നിലധികം ഭാഗങ്ങളുള്ള ഇൻസ്റ്റലേഷനാണ് ഉറിയെൽ ഒർലൊ (Uriel Orlow) ന്റെ 'അപ്, അപ്, അപ് ' (Up Up Up). ഉയരുന്ന അന്തരീക്ഷോഷ്മാവ് സമുദ്രനിരപ്പിൽനിന്ന് ഏറെ ഉയർന്ന പരിസ്ഥിതി ലോല പ്രദേശങ്ങളിലെ ആവാസവ്യവസ്ഥയ്ക്ക് സൃഷ്ടിക്കുന്ന ഭീഷണികളെ ഈ പ്രോജക്ട് സമഗ്രമായി അഭിസംബോധന ചെയ്യുന്നു. ഹിമാലയത്തിലെ സാഹചര്യങ്ങളെ ആൽപ്സ് പർവ്വതങ്ങളിലെ

 ISSN: 2582 - 2594

സാഹചര്യങ്ങളുമായി ചേർത്തുവയ്ക്കുന്ന ഈ ഇൻസ്റ്റലേഷൻ ഉയർന്നുനിൽക്കുന്ന അന്തരീക്ഷ താപനില ജൈവവൈവിധ്യത്തെ എങ്ങനെ ബാധിക്കുന്നു എന്ന് കൃത്യമായി അടയാളപ്പെടുത്തുന്നു. പർവ്വതത്തിന്റെ താഴ്വരകളിൽ സമൃദ്ധമായി വളരുന്ന സസ്യജാലങ്ങൾ കാലാവസ്ഥാ വ്യതിയാനം മൂലം പർവ്വതത്തിന്റെ മുകൾത്തട്ടിലേക്ക് കയറുകയും അവയുടെ ആവാസവ്യവസ്ഥ തന്നെ മാറ്റപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. ആന്ത്രോപോസീൻ എന്ന മനുഷ്യനിർമ്മിതയുഗത്തിന്റെ സവിശേഷതകളിലേക്കാണ് ഈ മാറ്റം വിരൽചൂണ്ടുന്നത്. മനുഷ്യന്റെ പ്രവർത്തനങ്ങൾ കാരണം അന്തരീക്ഷ താപനില ക്രമാതീതമായി ഉയരുകയും പ്രകൃതിയുടെ സന്തുലിതാവസ്ഥ തകിടം മറിയുകയും ചെയ്യുന്നതോടെ ഹോളോസീൻ യുഗത്തിൽ നിന്ന് മനുഷ്യൻ പൂർണ്ണമായും ആന്ത്രോപോസീൻ യുഗത്തിലേക്ക് പ്രവേശിച്ച് തുടങ്ങുന്നു. ജൈവവൈവിധ്യ നാശത്തേയും ആവാസവ്യവസ്ഥകളുടെ മാറ്റത്തെയും സസ്യജാലങ്ങളുടെ മാറ്റത്തെയും ആന്ത്രോപോസീൻ ലക്ഷണങ്ങളായി പരിഗണിക്കുന്നു. ആന്ത്രോപോസീൻ യുഗത്തിലേക്കുള്ള മാറ്റങ്ങളെയാണ് ഈ ഇൻസ്റ്റലേഷനും അവതരിപ്പിക്കുന്നത്. പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമനിസവുമായി പ്രത്യക്ഷമായി തന്നെ ചേർന്നുനിൽക്കുന്ന സങ്കല്പനമാണിത്.

മനുഷ്യ ഇടപെടൽ മൂലം ഭൂമിയിലുണ്ടായ മാറ്റങ്ങൾ ഭൗമ വ്യവസ്ഥയെത്തന്നെ മാറ്റിത്തീർക്കുന്നു എന്ന തിരിച്ചറിവാണ് ആന്ത്രോപോസീൻ ഘട്ടത്തിന്റെ കാതൽ. വനനശീകരണവും, ജീവികളുടെ വംശനാശവും, ആഗോള താപനവും, പ്രകൃതിവിഭവങ്ങളുടെ ചൂഷണവും ഇത്തരത്തിലുള്ള ഭൗമ മാറ്റങ്ങൾക്ക് കാരണമാവുന്നു. ഇത്തരമൊരു പ്രശ്നത്തെ അഭിസംബോധന ചെയ്ത് വിയറ്റ്നാമിൽ കലാപ്രവർത്തനം നടത്തുന്ന 'താവോ നയൻ ഫാൻ' നിർമ്മിച്ച ഹ്രസ്വചിത്രമാണ് 'ഫസ്റ്റ് റെയിൽ ബ്രീസ് സോളൈ'. വ്യവസായം ദ്രുതഗതിയിൽ ഇല്ലാതാക്കി കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു ജലപാതയുടെ ശോകപൂർണ്ണമായ ആഖ്യാനമാണിത്.

ആധുനികതയുടെ സൃഷ്ടിയാണ് കോൺക്രീറ്റ് സമുച്ചയങ്ങൾ. കോൺക്രീറ്റ് നിർമ്മാണത്തിനു വേണ്ടിയുള്ള മണൽ ഖനനം എങ്ങനെയാണ് നദീതീരങ്ങളെ നശിപ്പിക്കുകയും വരൾച്ചയ്ക്കും പ്രളയത്തിനും കാരണമാവുകയും ചെയ്യുന്നതെന്ന് താവോ കാണിച്ചുതരുന്നു. തെക്ക് കിഴക്കൻ ഏഷ്യയുടെ ആധുനിക തദ്ദേശീയ വാസ്തുവിദ്യയുടെ സൃഷ്ടിയ്ക്ക് ഇതേ കോൺക്രീറ്റ് എങ്ങനെയാണ് സംഭാവന ചെയ്തതെന്നും, വ്യവസായവൽക്കരണവും ചേർന്ന് പ്രകൃതിയെ മാറ്റിത്തീർക്കുന്നതെങ്ങനെയെന്നും ഒരേ സമയം ആവിഷ്കരിക്കുന്നു. മനുഷ്യൻ നിർമ്മിക്കുന്നതെന്തും മനുഷ്യന്റെ സൗകര്യത്തിനും, ഉണ്ണത്തിനും, മുന്നേറ്റത്തിനും വേണ്ടിയുള്ളതാണെന്നും അതിന് സഹായിക്കുന്നതാണ് പ്രകൃതിയെന്നുമുള്ള ലോകബോധം ആധുനികതയുടെ സൃഷ്ടിയാണ്. മാനവികത എന്ന സങ്കല്പം ശക്തിപ്പെടുന്നതും ഈ സങ്കല്പത്തിന്റെ മേലാണ്. താവോയുടെ സൃഷ്ടി യഥാർത്ഥത്തിൽ പ്രകൃതി ചൂഷണത്തെക്കുറിച്ചുള്ള മാനവിക ബോധത്തെ ചോദ്യം ചെയ്യുകയും പ്രകൃതിസംരക്ഷണത്തെക്കുറിച്ചുള്ള, മനുഷ്യൻ പ്രകൃതിയുടെ അധിപനല്ല ഭാഗം മാത്രമാണെന്ന പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ ബോധം പങ്കുവയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അന്ത്രോപോസീൻ യുഗത്തിന്റെ ജാഗ്രതാ നിർദ്ദേശമായി ഈ കലാസൃഷ്ടിയെ വിലയിരുത്താം.

മാനവികതയേയും മനുഷ്യകർത്തൃത്വത്തെയും, മനുഷ്യൻ കേന്ദ്രമായ ലോകബോധത്തെയും ചോദ്യം ചെയ്തുകൊണ്ടായിരുന്നു കൊറോണ വൈറസിന്റെ കടന്നുവരവ്. മനുഷ്യന്റെ നിയന്ത്രണത്തിലാണ് ലോകം എന്ന മൂഢ ബോധത്തിൽ നിന്ന് ഒരു ചെറു വൈറസിനുപോലും

നിയന്ത്രിക്കാവുന്നതായി മനുഷ്യജീവിതവും ലോകക്രമവും മാറിയ ദിവസങ്ങളായിരുന്നു അത്. കൊറോണ വൈറസിന്റെ കടന്നുവരവോടെ പൊടുന്നനേ തനിക്ക് പ്രവേശനമില്ലാതായിപ്പോയ പുറം ലോകത്തെ പ്രതിഫലിപ്പിക്കാനുള്ള ഉപാധിയായി ചിത്രകലയെ ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയ കലാകാരനാണ് വാസുദേവൻ അക്കിത്തം. 'നാലുവർഷത്തിന്റെ പഞ്ചാംഗം' (2020 -21) എന്ന പേരിൽ കോവിഡ് മഹാമാരിയെ തുടർന്നുള്ള അടച്ചിടലിനു വിധേയമായ വർഷത്തെ ഓരോ ദിവസവും രേഖപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ട് വരച്ച 365 ജലഛായ ചിത്രങ്ങളാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റേതായി ബിനാലെയിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചത്. മനുഷ്യൻ പ്രകൃതിയിലെ എത്ര ചെറിയ സൃഷ്ടിയാണെന്ന് കാണിക്കുന്ന, ലോകം മുഴുവൻ തന്റെ ചുമലിലാണെന്ന മനുഷ്യന്റെ മൂഢ ബോധത്തെ പരിഹസിക്കുന്ന ചിത്രങ്ങൾ ഇക്കൂട്ടത്തിലുണ്ട്. മനുഷ്യാസ്തിത്വത്തെ പോലും ചോദ്യംചെയ്തു കടന്നുവന്ന കൊറോണ വൈറസ് പ്രപഞ്ചത്തിലെ അനേകം സൃഷ്ടികളിൽ ഒന്നു മാത്രമാണ് മനുഷ്യനെന്ന പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ ലോകബോധത്തെ വെളിപ്പെടുത്തി. ഇതിന്റെ ആവിഷ്കാര രൂപങ്ങളായി വാസുദേവൻ അക്കിത്തത്തിന്റെ രചനകളെ വിലയിരുത്താം.

പ്രണയ്ദത്തയുടെ (Pranay Dutta) ഡേ സീറോ, നീരജകോത്താരിയുടെ Manuscript for the book of time (സമയ പുസ്തകത്തിനായുള്ള കയ്യെഴുത്തുപ്രതി), ഷിഖ് സാബിർ അലത്തിന്റെ A bunch of thoughts overlapping (അടരുകളായി കിടക്കുന്ന ഒരു പറ്റം ചിന്തകൾ), യോഹന്നാസ് ഹെൽഡറുടെ പ്രിന്റ് ഫ്രം ആസ്ട്രോ എക്കോളജി, രുചിക നേഗിയും അമിത് മഹന്തിയും ചേർന്ന് നിർമ്മിച്ച ആലിബി ഇൻ നോർത്ത് സിക്കിം, ഴാൻ ഫ്രാൻസ്വ ബുക്ളേയുടെ ' ദ ഗിയേഴ്സ് ഓഫ് ബനാനാ മാൻ' (വാഴപ്പഴ മനുഷ്യന്റെ കണ്ണുനീർ), അമോൽ കെ പാട്ടീലിന്റെ The Politics of skin and movement (തൊലിയുടെയും പ്രസ്ഥാനങ്ങളുടെയും രാഷ്ട്രീയം), ജോൺ ജോനസിന്റെ Moving of the land (കരയെ നീക്കുമ്പോൾ), ഗബ്രിയേല ലോഫലിന്റെ ഇൻ സൈഡ്, അഞ്ജു ആചാര്യയുടെ 'ശമനം', അലി ചെറിയുടെ Of men and gods and mud, സിന സാരോ- വിവയുടെ ഹോളിസ്റ്റാർ ബോയ്സ്, ലോറൻസ് ലേകിന്റെ ജിയോ മാർ സെർ, തുടങ്ങിയവയൊക്കെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ സാധ്യതകൾ ഉപയോഗിച്ച് വിശദീകരിക്കാവുന്ന മാതൃകകളാണ് .

ബിനാലെയിലെ ചില മാതൃകകളെ മാത്രം വിശദീകരിച്ചു കൊണ്ട് പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ കലാഭാവനയെ പരിശോധിക്കാനുള്ള ശ്രമമാണിവിടെ നടത്തിയത്. കൊച്ചി മുസരിസ് ബിനാലെ ഒരു പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ ബിനാലെ എന്ന രീതിയിലല്ല അവതരിപ്പിക്കപ്പെട്ടത്. എന്നാൽ കാലഘട്ടം ചെലുത്തുന്ന സ്വാധീനഫലമായി പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ സാധ്യതകൾ പല മാതൃകകളിലും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്നു മാത്രം.

ഉപസംഹാരം

- സാംസ്കാരിക വിമർശനത്തിന്റെയും പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ വീക്ഷണത്തിന്റെയും രീതിശാസ്ത്രങ്ങൾ അളവുകോലാക്കി ബിനാലെ സൃഷ്ടികളുടെ സാമൂഹ്യപരതയും ചരിത്രപരതയും സാധ്യതകളും വിശകലനം ചെയ്യാനുള്ള ശ്രമമാണ് പ്രബന്ധത്തിൽ നടത്തിയിരിക്കുന്നത്.
- സമൂഹ ഭാവനയുമായി നേരിട്ട് ഇടപെടുന്ന കലാസൃഷ്ടികളാണ് ഇല്യസ്ട്രേഷനുകൾ. സത്യസന്ധമായ യഥാതഥ ജീവിതാവിഷ്കരണങ്ങളാണിവ. ഇൻസ്റ്റലേഷനുകളുടെ

ISSN: 2582 - 2594

കാര്യത്തിലാവട്ടെ ചിത്രമോ ശില്പമോ കാണുന്നതിൽ നിന്ന് വ്യത്യസ്തമായി ഗൗരവതരമായ പ്രത്യാഘാതം കാഴ്ചക്കാരനിൽ ഉണ്ടാക്കാനും ചിന്തിപ്പിക്കാനും അവയ്ക്ക് സാധിക്കുന്നു.

- പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ കാലഘട്ടത്തിലെ സാംസ്കാരിക, പാരിസ്ഥിതിക പരിസരങ്ങളെയും സമൂഹ ജീവിത പരിണാമങ്ങളെയും സാങ്കേതികത ഉയർത്തുന്ന സാധ്യതകളെയും വെല്ലുവിളികളെയും അഭിസംബോധന ചെയ്യാൻ ബിനാലെ സൃഷ്ടികൾക്ക് സാധിക്കുന്നു.
- കണ്ടതിൽ നിന്ന് കാണാത്തത് അനുമാനിക്കുന്ന ഭാവനാത്മകതയും, കാണപ്പെട്ടതിൽ നിന്നുളവാകുന്ന യാഥാർത്ഥ്യബോധവും ഒരേ സമയം സൃഷ്ടിക്കാൻ ബിനാലെ മാതൃകകൾക്ക് സാധിക്കുന്നു.
- മനുഷ്യേതര ലോകത്തെ അഭിസംബോധന ചെയ്യുന്ന കലാപ്രവർത്തനങ്ങൾ ബിനാലെ മാതൃകകളിൽ പ്രകടമായി കണ്ടു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. വിയന്നയിൽ നടന്ന പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ ബിനാലെയും, കൊച്ചി-മുസരിസ് ബിനാലെയിലെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ മാതൃകകളും ഇതിന്റെ ദൃഷ്ടാന്തങ്ങളാണ്.
- പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ ബിനാലെ മാതൃകകളും ഇൻസ്റ്റലേഷനുകളും അവ കാഴ്ചക്കാരിൽ ഉണ്ടാക്കുന്ന ആഘാതങ്ങളെക്കാൾ അതിന്റെ സൂക്ഷ്മമായ വായനകളെയും വ്യാഖ്യാനങ്ങളെയും പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നവയാണ്. വ്യാഖ്യാനത്തിനുള്ള അനന്തസാധ്യതകൾ ബിനാലെയിലെ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ സൃഷ്ടികൾ തുറന്നിടുന്നു.
- ബിനാലെ മാതൃകകളുടെ സംവേദനക്ഷമത തീവ്രവും ഗാഢവുമാണ്. രേഖീയ യുക്തികൾക്ക് പുറത്താണ് അതിന്റെ വ്യാഖ്യാന സാധ്യതകൾ.
- യാഥാർത്ഥ്യം, അയാഥാർത്ഥ്യം എന്ന വേർതിരിവിനെ അപ്രസക്തമാക്കുന്നവയാണ് ബിനാലെയിലെ പല പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ സൃഷ്ടികളും
- ബിനാലെ നിർമ്മിക്കുന്ന കാഴ്ചയുടെ ആഘാതങ്ങൾ പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ പ്രതിസന്ധികളെ പറ്റിയും ആന്ത്രോപോസീൻ യുഗത്തെ പറ്റിയും തീവ്രമായി ചിന്തിക്കാൻ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നവയാണ്.
- കലാരംഗത്ത് പ്രമേയ പരിസരത്ത് നിർമ്മിതബുദ്ധി വരുന്നത് കാലഘട്ടത്തിന്റെ സവിശേഷതയായി കാണാമെങ്കിലും producer അഥവാ നിർമ്മാതാവിന്റെ സ്ഥാനത്തേക്ക് നിർമ്മിതബുദ്ധി കടന്നുവരുന്നത് പല തരത്തിലുള്ള വെല്ലുവിളികൾ ഉയർത്തുന്നുണ്ട്.
- ഒരു കലാകാരൻ എന്തു നിർമ്മിക്കുന്നു, അത് പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്ന പൊതു ഇടങ്ങൾ ഏതെല്ലാം, അവിടെയെല്ലാം ഏതുതരം വിനിമയ സംവിധാനവും അധികാരവുമാണ് അതിന് സ്ഥാപിക്കാൻ കഴിയുന്നത് എന്നതെല്ലാം പ്രധാനമാണ്. ഇത്തരത്തിൽ അക്കാദമിക സമൂഹത്തിൽ എന്നതുപോലെ സാധാരണ ജനങ്ങളിലേക്ക് കൂടി ഇറങ്ങിച്ചെല്ലാൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ കൊച്ചി-മുസിരിസ് ബിനാലെ മാതൃകകൾക്ക് സാധിച്ചിട്ടുണ്ട്.

സഹായകഗ്രന്ഥങ്ങൾ

- കവിത ബാലകൃഷ്ണൻ, 2020, വായനാ മനുഷ്യന്റെ കലാചരിത്രം, കേരള സാഹിത്യ അക്കാദമി, തൃശ്ശൂർ
- പ്രസാദ് പന്ന്യൻ (എഡി.), 2021, ആർ യൂ ഹ്യൂമൻ, ഡി സി ബുക്സ്
- സുധീഷ് കോട്ടേമ്പ്രം, 2023, കലാവസ്തുവിന്റെ വർത്തമാനം, കേരളഭാഷാ ഇൻസ്റ്റിറ്റ്യൂട്ട്, തിരുവനന്തപുരം
- ശ്രീകുമാർ ടി ടി, 2021, പോസ്റ്റ് ഹ്യൂമൻ വിചാരലോകങ്ങൾ, പുസ്തക പ്രസാധക സംഘം
- മാനവാനന്തരതയുടെ മാനങ്ങൾ, മലയാള പച്ച റിസർച്ച് ജേണൽ, കെ കെ ടി എം കോളേജ് കൊടുങ്ങല്ലൂർ
- Katherine hayles, 1999, How we became posthuman, London,The University of Chicago press
- Rosi Braidotti, 2013, The Posthuman, Cambridge, Polity press, 65 bridge Street
- Carry Wolfe, 2001, What is posthumanism, London, University of Minnesota press
- Ryszard W. Kluszczyski, New Media Art
- നമ്മുടെ സിരകളിൽ ഒഴുകുന്ന മഷിയും തീയും, ഷോർട്ട് ഗൈഡ്, കൊച്ചി മുസരിസ് ബിനാലെ 2022

ISSN: 2582 - 2594